

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ประวัติความเป็นมา

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ในอดีตนั้นพื้นที่ป่าบริเวณนี้ (ปี พ.ศ.2498) บางส่วนมีการให้สัมปทานการทำไม้แก่บริษัทไม้ฮัดไทย แต่เนื่องจากรัฐบาลโดยกรมป่าไม้เห็นว่าพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบนของห้วยขาแข้ง และห้วยทับเสลา มีสภาพป่าสมบูรณ์และสัตว์ป่าชุกชุม ประกอบกับเป็นที่อยู่ของสัตว์ป่าที่หายากหลายชนิด เช่น สมเสร็จ เลียงผา เก้งหม้อ ควายป่า ละองหรือละมั่ง และแมวลายหินอ่อน ควรจะรักษาพื้นที่ไว้เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า นอกจากนี้พื้นที่ลุ่มน้ำห้วยขาแข้งและห้วยเสลาตอนบน ยังเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของแม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำสะแกกรัง ซึ่งมีความสำคัญยิ่งต่อการเกษตรและเศรษฐกิจด้านอื่นด้วย รัฐบาลจึงได้ดำเนินการผลักดันจนสามารถประกาศให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง โดยประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเมื่อ พ.ศ. 2515 ตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 201 และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 89 ตอนที่ 132 เมื่อวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2515 เป็นแห่งที่ 5 ของประเทศไทย ในขณะนั้นมีพื้นที่ รับผิดชอบประมาณ 1,019,379 ไร่ (1,631 ตารางกิโลเมตร) และได้มีการประกาศผนวกพื้นที่เพิ่มเติมในปี พ.ศ.2529 อีก 589,775 ไร่ ทำให้มีเนื้อที่เป็น 1,609,150 ไร่ (23,574.64 ตารางกิโลเมตร) ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 103 ตอนที่ 87 ลงวันที่ 21 พฤษภาคม 2529 และได้ผนวกพื้นที่ในส่วนตอนเหนือและฝั่งตะวันออกเพิ่มขึ้น ในปี พ.ศ.2535 ครอบคลุมพื้นที่ตำบลระบำ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก ตำบลทองหลาง อำเภอห้วยคต ตำบลคอกควาย ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และบางส่วนของครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่ละมั่ง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก จากการที่ได้ผนวกพื้นที่เพิ่มเติม ครอบคลุมป่าสงวนแห่งชาติที่อยู่ติดกันที่ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของควายป่า สัตว์ป่าสงวนชนิดหนึ่งของประเทศไทย ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 109 ตอนที่ 126 ลงวันที่ 30 ธันวาคม 2535 ทำให้มีพื้นที่รวมในปัจจุบัน 1,737,587 ไร่ (2,780 ตารางกิโลเมตร)

สถานที่ตั้งและอาณาเขต

สถานที่ตั้ง

รูปร่างของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง มีลักษณะค่อนข้างยาวจากเหนือจดใต้ ตลอดพื้นที่ลุ่มน้ำของลำห้วยขาแข้ง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลระบำ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก ตำบลทองหลาง อำเภอห้วยคต ตำบลคอกควาย ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และบางส่วนของจังหวัดตาก ในท้องที่ตำบลแม่ละมั่ง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก มีแนวเขตติดกับแนวเขตจังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดกาญจนบุรี

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ จดแนวเขตจังหวัดนครสวรรค์ เป็นเขตอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง และป่าสงวนแห่งชาติห้วยทับเสลา

ทิศตะวันออก จดป่าสงวนแห่งชาติห้วยคอกควาย ป่าห้วยทับเสลา และพื้นที่ทำกินบางส่วน

ทิศตะวันตก จดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร และป่าสงวนแห่งชาติเขาน้ำโจน
 ทิศใต้ จดแนวเขตจังหวัดกาญจนบุรี เป็นแนวเขตอุทยานแห่งชาติศรีนครินทร์
 และแนวเขตจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นแนวเขตพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติพุเตย
 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เป็นพื้นที่ที่ล้อมรอบด้วยเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติ
 ที่เป็นผืนป่าเดียวกันในส่วนผืนป่าตะวันตกของประเทศไทย

ลักษณะภูมิประเทศ

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ครอบคลุมพื้นที่ส่วนหนึ่งของเทือกเขาธงชัย ประกอบด้วย
 สันเขาน้อยใหญ่ หลายสันด้วยกัน โดยเฉพาะทางตอนเหนือของพื้นที่ สภาพภูมิประเทศลาดเทไปทางตอนใต้และ
 มีที่ราบไม่กว้างขวางมากนักริมสองฝั่งลำห้วยขาแข้ง มียอดเขาที่สำคัญได้แก่ ยอดเขาปลายห้วยขาแข้ง
 (สูง 1,678 เมตร) ยอดเขาใหญ่ (สูง 1,554 เมตร) ยอดเขาน้ำเย็น (สูง 1,530 เมตร) ยอดเขาเขียว (สูง 1,347 เมตร)
 ยอดเขาปลายห้วยน้ำเย็น (สูง 1,224 เมตร) ยอดเขาปลายห้วยไทรใหญ่ (สูง 1,253 เมตร) ฯลฯ มีลำห้วยที่สำคัญได้แก่
 ห้วยขาแข้ง มีความยาวประมาณ 20 กิโลเมตร ไหลลงสู่แม่น้ำแม่กลอง นอกจากห้วยหลักดังกล่าวแล้วยังมีห้วยแยก
 ขนาดเล็กอีกมากมาย แยกขึ้นรับน้ำจากทุกส่วนของพื้นที่หลายสายทำให้มีน้ำไหลตลอดปี

ลักษณะลุ่มน้ำแบ่งออกเป็น 6 ส่วนด้วยกันคือ ลุ่มน้ำห้วยขาแข้ง ลุ่มน้ำห้วยทับเสลา ลุ่มน้ำห้วยระบำ
 ลุ่มน้ำห้วยสองทาง ลุ่มน้ำห้วยองค์ทั้ง และลุ่มน้ำห้วยวิง

เนื่องจากมีพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยขาแข้ง ตั้งแต่เหนือสุดและทางฝั่งตะวันตกเป็นสันปันน้ำของ
 ลุ่มน้ำห้วยขาแข้ง เป็นสาขาหนึ่งที่ไหลลงสู่เขื่อนศรีนครินทร์ จึงมีลักษณะเหมือนกำแพงภูเขาที่สูงชัน ทั้งฝั่ง
 ตะวันออกและฝั่งตะวันตก ทอดยาวจากเหนือจดใต้ ยาวประมาณ 100 กิโลเมตร นอกจากนี้ยังมีเขาสูงอีก
 หลายเทือกทางฝั่งตะวันออกของพื้นที่ อันเป็นแหล่งต้นน้ำของลำห้วยหลายสายที่ไหลหล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรกรรม
 ในท้องที่อำเภอลานสัก อำเภอหนองฉาง อำเภอหนองขาหย่าง และอำเภอห้วยคต จังหวัดอุทัยธานี ไหลรวมลง
 แม่น้ำสะแกกรังลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา เช่น ห้วยทับเสลา ห้วยคอกควาย ห้วยน้ำวิง จุดที่สูงที่สุดของพื้นที่คือ
 ยอดเขาปลายห้วยขาแข้ง อยู่ในจังหวัดตากที่อยู่ทางตอนเหนือ มีระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,687 เมตร
 ส่วนใหญ่เป็น ภูเขาบางส่วนเป็นที่ราบเชิงเขา ไม่มีทุ่งหญ้าขนาดใหญ่

ลักษณะภูมิอากาศ

โดยสภาพรวมพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง อยู่ในแนวเชื่อมต่อระหว่างภูมิอากาศในแถบร้อน
 (Tropical climate) กับภูมิอากาศในแถบกึ่งร้อน (Subtropical climate) จึงแบ่งช่วงฤดูกาลเป็นช่วงใหญ่ๆ เป็น
 2 ช่วง คือ ฤดูแล้ง ในระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงเมษายน รวม 6 เดือน โดยเดือนเมษายนเป็นเดือนที่มีอากาศร้อน
 มากที่สุดและฤดูฝนตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ถึงตุลาคม รวม 6 เดือน ช่วงฤดูที่มีอากาศหนาวจะมีระยะเวลาที่
 สั้นมากไม่เกินเดือนครึ่ง อยู่ระหว่างเดือนธันวาคม ถึงเดือนมกราคมเท่านั้น โดยในเดือนมกราคมเป็นเดือนที่
 มีอากาศหนาวเย็นที่สุด ซึ่งในบางปีมักจะเป็นช่วงที่เริ่มต้นของการเกิดไฟป่า ทำให้มีหมอกควันไฟทั่วบริเวณ
 ที่เกิดไฟไหม้ความแปรผันของอุณหภูมิอยู่ในช่วง 6 องศาเซลเซียส ถึง 38 องศาเซลเซียส มีอุณหภูมิสูงสุด 39

องศาเซลเซียส ในที่ราบและต่ำสุด 0 องศาเซลเซียส บริเวณยอดเขา อุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 24.4 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์โดยเฉลี่ยประมาณ 65 - 70 % ในฤดูหนาว ส่วนในฤดูฝนจะมีความชื้นสัมพัทธ์สูงมาก เนื่องจากการคายน้ำของใบพืชและดินที่ชื้นจัด ปริมาณน้ำฝนมีค่าเฉลี่ยประมาณ 1,552 มิลลิเมตร ต่อปี โดยเฉพาะในช่วงเดือนตุลาคมมีปริมาณฝนมากที่สุดเฉลี่ยสูงถึง 370.33 มิลลิเมตร และปริมาณน้ำฝนน้อยที่สุดในเดือนมกราคม แหล่งที่มาของฝนสู่พื้นที่จาก 3 แหล่ง คือ ฝนจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ฝนจากอิทธิพลของพายุโซนร้อน [Typhoon] และฝนจากร่องความกดอากาศ [Depression]

ลักษณะทางธรณีวิทยาและปฐพีวิทยา

หินอันเป็นต้นกำเนิดของดินในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ส่วนใหญ่เป็นหินอัคนี [IgneouRocks] เกิดในยุคคาร์บอนิเฟอรัส [Carboniferous] หินอันเป็นต้นกำเนิดดังกล่าวพบเห็นได้ทั่วไปในพื้นที่ท้องห้วยยอดเขา และพื้นที่ที่ถูกกัดเซาะทุกแห่ง สำหรับดินในพื้นที่ค่อนข้างจะมีความผันแปรมาก ส่วนใหญ่เป็นดินที่เกิดที่สูงชันอันเป็นผลมาจากการสลายตัวของหินในกลุ่มอินเทอมีเดียทหรือหินกรด [Intermediate or acid rocke] ดินที่พบส่วนใหญ่ ได้แก่ ดินเรด - เยลโล โปดโซลิก [Red - Yellow Podzolic Soils] เป็นดินที่ค่อนข้างชื้น การก่อกำเนิดของดินไม่ค่อยสมบูรณ์ ในบางตอนมีหินที่เป็นต้นกำเนิดของดินโพลหรือผสมอยู่ค่อนข้างมาก ดังนั้น จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าดินในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งไม่เหมาะที่จะเป็นดินเพื่อเกษตรกรรม ทั้งนี้เพราะดินโดยทั่วไปมีพืชอาหารน้อยเก็บความชื้นได้ไม่ดี เมื่อมีการทำลายป่าลงผิวดินจะถูกกัดเซาะอย่างรวดเร็ว และแผ่นดินเคลื่อนเกิดขึ้นได้ง่ายจึงควรเก็บไว้เป็นป่าไม้และแหล่งอนุรักษ์ป่า

ทรัพยากรป่าไม้ (ชนิดป่าและพรรณไม้)

พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เป็นแหล่งรวมของพรรณไม้ถึง 3 ภูมิภาค คือ ภูมิภาค Indo - China ภูมิภาค Indo - Malaya ภูมิภาค Indo - Burma

สังคมพืชเด่นของพื้นที่ได้แก่ สังคมป่าผลัดใบ สังคมป่าดงดิบเขา สังคมป่าดงดิบชื้น สังคมป่าดงดิบแล้ง สังคมป่าเต็งรัง และสังคมป่าไผ่ นอกจากสังคมหลังดังกล่าวแล้วยังมีสังคมพืชย่อยที่น่าสนใจอีกหลายชนิด เช่น สังคมผาหิน กลุ่มไม้สนเขา สังคมคอนทราयरิมลำน้ำ และสังคมป่าแคระที่ผ่านการทำลายมาก่อน ลักษณะที่สำคัญของแต่ละสังคมพืชมีดังนี้

สังคมป่าดงดิบเขา [Hill Evergreen Forest Community] เป็นสังคมพืชที่กระจายในระดับสูง พบในพื้นที่ที่มีความสูง 1,000 - 1,554 เมตร จากระดับน้ำทะเลขึ้นไป เช่น บริเวณยอดเขาปลายห้วยขาแข้ง บริเวณเทือกเขาเขียว เทือกเขาใหญ่และเทือกเขาน้ำเย็น ป่าชนิดนี้มีอยู่ประมาณ 235,156.25 ไร่ (376.25 ตารางกิโลเมตร) ปัจจัยอันเป็นตัวกำหนดสังคม [Limiting factors] ได้แก่ ความหนาวเย็นและความชื้นอันเนื่องมาจากความสูง อุณหภูมิจึงค่อนข้างต่ำตลอดปี ปกติอุณหภูมิจะไม่เกิน 20 องศาเซลเซียส

โครงสร้างทางด้านตั้งของป่าดงดิบเขา ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง แปรผันไปตามลักษณะภูมิประเทศ บริเวณยอดเขาสูงที่รับลมจัมมีไม้ใหญ่ขึ้นห่างๆ ลักษณะของความสูงไม่เกิน 10 เมตร พื้นป่ามีหญ้าและพืชล้มลุกปกคลุมหนาแน่นบริเวณหุบเขาที่มีดินลึก โครงสร้างประกอบด้วยสี่ชั้นเรือนยอด ชั้นบนสุด

อาจสูงถึง 35 เมตร พรรณไม้ที่สำคัญได้แก่ วงศ์ไม้ก่อ เช่น ก่อเดือย ก่อหนาม ก่อнок ก่อใบเลื่อม ฯลฯ ชั้นรองสูงประมาณ 15 - 20 เมตร พรรณไม้ที่สำคัญได้แก่ มะนาวควาย เหมือนเขา พลองดง ปอจีเรด ฯลฯ ชั้นไม้พุ่มสูงไม่เกิน 7 เมตร และชั้นคลุมดินสูงประมาณ 1 เมตร ซึ่งการแยกชั้นค่อนข้างเด่นชัดเฉพาะชั้นคลุมดินเท่านั้น

สังคมป่าดงดิบชื้น [Moist Evergreen Forest Community] เป็นสังคมที่พบในบริเวณที่มีความชื้นสูง ปัจจัยที่สำคัญที่เป็นตัวกำหนดสังคมป่าชนิดนี้คือ ความชื้นในดินและอุณหภูมิที่ค่อนข้างร้อน ดินจะต้องเก็บความชื้นได้พอสำหรับการงอกของพรรณไม้ตลอดปี ด้วยเหตุนี้สังคมป่าดงดิบชื้นจึงพบเฉพาะในกลุ่มห้วยหรือที่ราบริมน้ำสายใหญ่ๆ ระดับดินต้นในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง พบในหุบห้วยแถบเทือกเขาด้านตะวันออกและด้านเหนือของพื้นดิน ส่วนใหญ่เป็นดินทรายร่วนหรือดินเหนียวปนทรายร่วน เนื่องจากป่าชนิดนี้ชอบอุณหภูมิค่อนข้างร้อน จึงมีการกระจายอยู่ในช่วงความสูงไม่เกิน 1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเล

ป่าดงดิบชื้นเป็นป่าที่ไม่ผลัดใบในฤดูแล้ง อาจพบไม้ผลัดใบปรากฏบ้างแต่ปริมาณน้อย ไม้สำคัญที่เป็นไม้ดัชนีของสังคมได้แก่ ยางนา ยางกล่อม ตะเคียนทอง มะหาด กระบาก กระทุ้ม ลำพูนป่า และพวกปล้ำม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีไม้วัยรุ่นของพรรณไม้ชั้นเรือนยอดผสมจนแน่นทึบ เถาวัลย์ขนาดใหญ่พบได้ทั่วไป พื้นป่าค่อนข้างรกทึบด้วยพรรณไม้ล้มลุกที่ต้องการแสงน้อย

สังคมป่าดงดิบแล้ง [Dry Evergreen Forest] พบกระจายในระดับเดียวกันกับป่าดงดิบชื้นแต่ขึ้นอยู่ในดินที่มีความชื้นน้อยกว่า เช่น บนสันเขาหรือหุบห้วยแห้งที่มีน้ำเฉพาะฤดูฝน ดินค่อนข้างลึกเป็นดินร่วนปนทราย ทรายร่วนหรือดินทรายร่วนปนดินเหนียวพบในระดับความสูง 400 - 1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเล พื้นที่ทั้งหมดของป่าชนิดนี้ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง มีอยู่ประมาณ 88,593.75 ไร่ (461.75 ตารางกิโลเมตร) ทางเทือกเขาด้านตะวันออก ทางเหนือ และทางตะวันตกของพื้นที่ ดินมีความเป็นกรดระดับปานกลาง

ลักษณะโครงสร้างของสังคมประกอบด้วย เรือนยอดสูงประมาณ 40 เมตร เรือนยอดชั้นรองแบ่งแยกได้ไม่เด่นชัดนัก มีไม้ในป่าผลัดใบขึ้นผสมอยู่ค่อนข้างมาก ไม้หลักที่ใช้แยกในสังคมนี้ได้แก่ ยางแดง สะเดापัก ยางโอน บางพื้นที่อาจพบยางนาและตะเคียนทอง ขึ้นผสมอยู่ด้วย ไม้ชั้นรองที่ใช้ในการจำแนกได้แก่ ค้างคาวกตลัน ลำไยป่า กระเบาหลัก มะไฟป่า สะทิบและคอแลน

ในบริเวณที่โล่งอันเนื่องจากไม้ล้มลุกจะปกคลุมป่าขึ้นอย่างหนาแน่นผสมกับหญ้าและเฟิร์น โดยเฉพาะหญ้ายายเถา บริเวณริมห้วยซิดชอบน้ำจะมีผักกูด ผักหนาม และกอไคร้ น้ำ ขึ้นค่อนข้างหนาแน่น ป่าดงแล้งของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเป็นที่รวมของกล้วยไม้หลายชนิด

สังคมป่าผสมผลัดใบ [Mixed Deciduous Forest] มีพื้นที่ครอบคลุมประมาณ 731,937.50 ไร่ พบในบริเวณสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 450 - 900 เมตร ปัจจัยกำหนดที่สำคัญได้แก่ ความลึกของดิน ช่วงความแห้งแล้งและระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล พืชพรรณไม้เกือบทั้งหมดในสังคมจะผลัดใบทั้งในช่วงเดือนธันวาคม และออกใบใหม่ในช่วงเดือนเมษายน พรรณไม้เด่นได้แก่ มะค่าโมง สมพง อินทนิลบก ก้านเหลือง เสลา คุ้ม เป็นต้น และมีป่าไผ่ขึ้นผสมอยู่ด้วย

เนื่องจากป่าชนิดนี้ค่อนข้างโปร่งจึงมีเถาวัลย์ขนาดใหญ่ขึ้นผสมอยู่มาก ในฤดูฝนพื้นป่าจะหนาแน่นไปด้วยกล้วยไม้และพืชล้มลุกผสมกับไม้พุ่มเตี้ย มีหญ้าปรากฏทั่วๆ ไปอย่างน้อย 11 ชนิด

สังคมป่าเต็งรัง [Deciduous Dipterocarp Forest] ป่าชนิดนี้มีอยู่ประมาณ 214,531.25 ไร่ (343.25 ตารางกิโลเมตร) พบในพื้นที่แห้งแล้ง ดินเก็บความชื้นได้ไม่นาน จึงปรากฏในที่ดินทรายจัด ดินตื้นและมีหินผสมอยู่มาก มีปรากฏอยู่ในระดับความสูงตั้งแต่ 200 - 600 เมตรจากระดับน้ำทะเล ไม้เด่นของสังคมได้แก่ เต็ง รัง ยางเหียง ยางพลวง ยางกรวด พุดป่า ตานกกรด และฝักหวาน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีสังคมพืชในชั้นของการทดแทนที่ปรากฏอยู่หลายสังคมด้วยกัน เช่น สังคมผาหิน สังคม ไร่ร้าง และสังคมคอนทรายริมลำห้วย

ทรัพยากรสัตว์ป่า

ห้วยขาแข้งตั้งอยู่ในเขตที่เป็นรอยต่อของเขตภูมิศาสตร์ 4 ภูมิภาคของเอเชีย คือ ภูมิภาคซีโน -หิมาลายัน อินโด -เบอร์มิส อินโด -จีน และซุนดาอิก จึงเป็นศูนย์รวมของพรรณพืชและพันธุ์สัตว์ ทั้งถิ่นที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารจึงมีความหลากหลาย จากการสำรวจและรวบรวมจากข้อมูล สามารถแบ่งสัตว์ป่าเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ดังนี้

สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม

จากการสำรวจและการตรวจเอกสารต่างๆ พบว่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งนี้มีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอยู่ถึง 130 ชนิดพันธุ์ ซึ่งในจำนวนนี้จัดเป็นสัตว์ป่าสงวนตาม พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 อยู่ถึง 6 ชนิด ได้แก่ ควายป่า ละองหรือละมั่ง สมเสร็จ เลียงผา เก้งหม้อ และแมวลายหินอ่อน นอกเหนือจากสัตว์ป่าสงวนทั้ง 6 ชนิด แล้วยังมีสัตว์ป่าคุ้มครองอื่นๆ และชนิดพันธุ์ซึ่งบางชนิดนั้นเป็นที่ยอมรับกันในระดับโลกว่าเป็นสัตว์ป่าที่กำลังจะสูญพันธุ์ แต่ยังไม่ปรากฏค่อนข้างมากในพื้นที่แห่งนี้ ได้แก่ เสือโคร่ง ลิงอ้ายเงี้ยว ซึ่งพบในบริเวณป่าดิบเขาเท่านั้น นอกจากนี้ยังมี ลิงวอก หมาใน ชะมดแผงสันหางดำ เสือลายเมฆ เสือดาว ช้างป่า วัวแดง กระต๊อบ และลิง

สัตว์ปีกหรือนก

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จัดได้ว่าเป็นแหล่งที่พบนกมากแห่งหนึ่งทางภาคพื้นเอเชีย จากการสำรวจและรวบรวมเอกสารพบว่ามียังอยู่ถึง 360 ชนิดพันธุ์ ซึ่งมากกว่าหนึ่งในสามของนกทั้งหมดที่ค้นพบแล้วในประเทศไทย ในจำนวนนกที่ปรากฏในบัญชีรายชื่อของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งนี้ หลายชนิดจัดได้ว่าเป็นนกที่ถูกบีบคั้นจากมนุษย์จนกลายเป็นนกที่กำลังจะสูญพันธุ์ เช่น นกปากห่าง เหยี่ยวรุ้ง เหยี่ยวทุ่ง พญาแร้ง นกเค้าเหยี่ยว นกเค้าคู่ นกเงือกกรมช้าง นกเงือกคอแดง นกแก๊ก นกกก นกหัวขวาน เป็นต้น ส่วนนกยูงจัดว่าเป็นสัตว์ป่าที่กำลังจะสูญพันธุ์

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จัดได้ว่าเป็นแหล่งพักของนกที่โยกย้ายถิ่นหลายชนิดด้วยกัน ในช่วงที่เขตอบอุ่นและเขตหนาวในซีกโลกเหนือเป็นฤดูหนาวนับจากเดือนพฤศจิกายนไปจนถึงเดือนมีนาคม นกเล็กๆ หลายชนิดได้โยกย้ายถิ่นลงมาหากินในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งนี้ ที่สำรวจพบมีดังนี้ นกอุ้มบาตร นกเด้าลม นกอิวบตั๊กแตน นกเด้าดิน เป็นต้น

สัตว์เลื้อยคลาน

เนื่องจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง มีพื้นที่กว้างใหญ่และมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อนุรักษ์อื่นๆ

โดยรอบ และลักษณะภูมิประเทศที่มีความแตกต่างกันภายในพื้นที่ทำให้เป็นที่รวมของสัตว์เลื้อยคลานหลายชนิด จากการสำรวจที่ผ่านมาพบแล้ว 81 ชนิด เป็นสัตว์เลื้อยคลานที่ไม่เคยพบในประเทศไทยมาก่อน 3 ชนิด ได้แก่ เต่าหัวดำ ตุ๊กแกทะวาย และจิ้งเหลนภูเขาอินเดีย สำหรับสัตว์เลื้อยคลานที่หายากและชนิดที่ถูกล่าตาย จนกำลังจะกลายเป็นสัตว์ป่าที่กำลังจะสูญพันธุ์ไป แต่พบในท้องที่ได้แก่ กิ้งก่าเขาหนามยาว กิ้งก่าหัวสีฟ้า เต่าหก เต่าเคือย กิ้งก่าแก้ว ตุ๊กแกบินหางหยัก ตะกวด และตะพาบแก้มแดง นอกจากนี้ยังมีสัตว์จำพวกงู ได้แก่ งูหางมะพร้าว งูจงอาง งูเหลือม ซึ่งสัตว์ป่าเหล่านี้จัดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตาม พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535

สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก

จากการสำรวจและรวบรวม พบว่ามีสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกจำนวน 37 ชนิด ซึ่งมีหลายชนิดที่สำคัญและกำลังถูกล่าตายจนกลายเป็นสัตว์ป่าที่กำลังจะสูญพันธุ์ ได้แก่ จงโคร่งและกบทูต นอกจากนี้ยังมีชนิดที่สำคัญ ที่เป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตาม พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 อีกสองชนิดได้แก่ คางคกแคะและคางคกหัวเรียว

ปลาน้ำจืด

จากการสำรวจปรากฏว่าพื้นที่แห่งนี้มีปลาน้ำจืดอยู่ถึง 105 ชนิด โดยมีชนิดที่ยังไม่มีรายงานพบในประเทศไทยอยู่ 9 ชนิด ปลาหลายชนิดจัดเป็นปลาที่หายากในแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ปลาฉลาด ปลาแก้ว ปลาเลียหิน จากการสำรวจมีชนิดพันธุ์ปลาอย่างน้อย 8 ชนิด เป็นปลาชนิดใหม่ในกลุ่มน้ำแม่กลอง ได้แก่ ปลาในสกุล *Acantopsis* 1 ชนิด *Cavasius* อีกหนึ่งชนิด และอาจมีเพิ่มอีก 7 ชนิด

ทรัพยากรน้ำ สิ้นแร่

ทรัพยากรน้ำ

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งมีพื้นที่ทั้งหมดรองรับน้ำฝนได้ถึง 2,574.64 ตารางกิโลเมตร รับน้ำฝนที่ตกเฉลี่ยรายปีประมาณ 1,600 มิลลิเมตร น้ำที่ตกพื้นที่ไหลลงสู่ลำน้ำสายสำคัญสามสายด้วยกันคือห้วยทับเสลา และต่อไปสู่แม่น้ำสะแกกรัง อีกส่วนหนึ่งไหลลงสู่ลำห้วยขาแข้งและไปเก็บกักไว้ในอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์ และต่อไปไหลสู่แม่น้ำแม่กลอง น้ำที่ตกลงในกลุ่มห้วยแม่ละมุ้งจะไหลขึ้นเหนือสู่ลำน้ำแม่ละมุ้งและไหลสู่แม่น้ำแม่กลองในเขตอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก นอกจากนี้ยังมีลุ่มน้ำของทั้งซึ่งเป็นลุ่มน้ำขนาดเล็กระบายน้ำลงสู่อ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์ ดังนั้นกล่าวโดยสรุปด้วยความสมบูรณ์ของป่าไม้ น้ำที่ได้จากลุ่มน้ำจึงมีคุณภาพดี ปริมาณตะกอนน้อยไหลลงสู่เขื่อนได้ตลอดปี เป็นผลให้ประสิทธิภาพของเขื่อนในหลายๆ ด้านสูงขึ้น น้ำจากอ่างเก็บน้ำนั้นนอกจากจะมีประโยชน์ต่อการผลิตไฟฟ้าให้แก่ประเทศแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อความเป็นอยู่และการเกษตรกรรมในจังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดอื่น ๆ ในลุ่มน้ำแม่กลองด้วย

ทรัพยากรสิ้นแร่

สิ้นแร่ต่างๆ ที่ปรากฏยังไม่มีการสำรวจชั้นรายละเอียดมาก่อนเท่าที่พบจากการที่ราษฎรเข้าไปเก็บหา ก่อนที่จะประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ได้แก่ แร่พลวง และแร่อย่างอื่นที่มีในพื้นที่ได้แก่ ตะกั่วและดีบุก

แหล่งความงามตามธรรมชาติ

ลำห้วยขาแข้ง ได้ชื่อว่าเป็นลำน้ำที่มีความสวยงามตามธรรมชาติมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย เป็นลำน้ำสายใหญ่มีน้ำตลอดปี นอกจากจะมีน้ำที่ใสแล้ว บางตอนยังเกิดหาดทรายที่ขาวสะอาดทอดไปตามริมห้วยมีปลาชุกชุมมาก รวมทั้งสัตว์ป่าและสัตว์ปีกที่อาศัยอยู่บริเวณริมน้ำ ตอนที่น้ำมีชื่อเสียงมากที่สุดคือ บริเวณสบห้วยไผ่ไหลลงห้วยขาแข้ง

น้ำตกโจน เป็นน้ำตกที่มีน้ำตลอดปี เป็นส่วนหนึ่งของลำห้วยทับเสลา ไหลผ่านช่องเขาแคบๆ และเปลี่ยนระดับน้ำปล้น ก่อให้เกิดน้ำตกมีความสูงประมาณ 50 เมตร

วงดีโก้ เป็นปรากฏการณ์ประหลาดของธรรมชาติที่เกิด มีก้อนหินขนาดต่างๆ วางเรียงกันเป็นวงหลายวงมีชื่อทางเข้าประตู 4 ด้าน

โป่งนายสอ ตั้งชื่อตามพรานป่าซึ่งเสียชีวิตเพราะถูกแรดทำร้าย อยู่ทางฝั่งขวาของลำห้วยขาแข้ง ตอนกลางของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มีน้ำซับตลอดปี จึงมีสัตว์ป่าชุกชุมมาก

โป่งน้ำพุร้อน เป็นโป่งใหญ่อยู่ทางทิศเหนือทางฝั่งซ้ายของลำห้วยขาแข้ง มีบ่อน้ำพุร้อนอยู่ใกล้ๆ สัตว์ป่าโดยเฉพาะ กระต๊อง วัวแดง และกวาง มีชุกชุมมาก

น้ำตกไซเบอร์ บริเวณหน่วยพิทักษ์ป่าไซเบอร์ ในท้องที่อำเภอห้วยคต ห่างจากถนนลาดยาง 7 กิโลเมตร สายบ้านไร่-ห้วยคอกควาย สามารถเดินทางมาเช้า กลับเย็นได้สะดวก

จุดอื่นๆ ที่อนุญาตให้เข้าเยี่ยมชมได้ในบริเวณหน่วยพิทักษ์ป่าด้านนอก เช่น หน่วยพิทักษ์ป่าห้วยแม่ดี ท้องที่อำเภอบ้านไร่ และบริเวณสำนักงานเขตฯ อำเภอลานสัก ที่จัดเตรียมเส้นทางสำหรับศึกษาธรรมชาติไว้ สำหรับผู้ที่สนใจจะเดินชมป่า เพื่อศึกษาพรรณไม้ สภาพที่อยู่อาศัยทั่วไปของสัตว์ป่าและร่องรอยของสัตว์ชนิดต่างๆ

แหล่งโบราณคดี

มีจุดที่เป็นหลุมฝังศพของคนในสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่เรียก วงดีโก้ อยู่ทั่วไปในพื้นที่ที่คาดว่าจะเส้นทางเดินทางเดินทัพผ่าน ยังพบเศษเครื่องใช้ เครื่องประดับ อาวุธ และของมีค่า รวมฝังกับเศษอิฐในภาชนะดินเผา โดยจะทำสัญลักษณ์เป็นก้อนหินที่สามารถหาได้ในบริเวณใกล้เคียง นำมาเรียงเป็นวงกลมใหญ่บ้างเล็กบ้าง คล้ายวงดีโก้ และฝังสิ่งต่างๆ ไว้ที่จุดศูนย์กลางของวงกลม คาดว่าจะเป็นสัญลักษณ์ที่ทำไว้เพื่อหมายเป็นหลุมศพในอดีต แต่ในปัจจุบันส่วนใหญ่ถูกลักลอบขุดหาของมีค่าก่อนที่จะมีการประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

ประโยชน์ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เป็นแหล่งป่าไม้ที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย ป่าห้วยขาแข้ง จึงพร้อมไปด้วยคุณค่าทั้งทางตรงและทางอ้อม แม้ว่าคุณค่าโดยตรงด้านการทำไม้จะออกจะกระทำไม่ได้ แต่ยังมีคุณค่าโดยตรงอย่างอื่นอีกมากมายที่ได้รับจากป่าในพื้นที่นี้ เช่น คุณค่าทางด้านเป็นแหล่งเมล็ดพันธุ์สำหรับ

ไม้ที่จะปลูกเพื่อเศรษฐกิจ เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุกรรมของพืชที่หายาก พืชที่มีคุณค่าทางการเกษตร พืชสมุนไพร พรรณไม้ป่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าที่หายากและแมลงที่มีคุณค่า เป็นแหล่งอาหารของแมลงทางเศรษฐกิจ (ผึ้ง) เป็นห้องปฏิบัติการทางด้านชีววิทยาในธรรมชาติ เป็นแหล่งความรู้ทางด้านชีววิทยาและนิเวศวิทยาของเยาวชนและบุคคลทั่วไป ในทางอ้อม ป่าห้วยขาแข้งเป็นแหล่งกักตุนน้ำเพื่อหล่อเลี้ยงอ่างเก็บน้ำและลำธารหลายสายเพื่อการเกษตร ลำน้ำสายสำคัญสามสายด้วยกันคือห้วยทับเสลาและต่อไปสู่มแม่ น้ำสะแกกรัง อีกส่วนหนึ่งไหลลงสู่ลำห้วยขาแข้งและไปเก็บกักไว้ในอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์และต่อไปไหลสู่แม่น้ำแม่กลอง น้ำที่ตกลงในกลุ่มห้วยแม่ละมุ้งจะไหลขึ้นเหนือสู่ลำน้ำแม่ละมุ้ง และไหลสู่แม่น้ำแม่กลองในเขตอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก เป็นป่าคุ้มครองกันภัยแก่ชุมชนใกล้เคียง เป็นป่าที่ควบคุมภูมิอากาศให้เหมาะสมทั้งในด้านคุณภาพและความผันแปร สร้างธรรมชาติอันสวยงามให้แก่จังหวัดอุทัยธานี ตลอดจนประเทศไทยด้วย

หน่วยงานทางราชการในพื้นที่และหน่วยงานใกล้เคียง

สถานีวิจัยสัตว์ป่าเขานางรำ ตั้งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

ศูนย์ควบคุมไฟป่าห้วยขาแข้ง อุทยานแห่งชาติศรีนครินทร์ อุทยานแห่งชาติแม่่วงศ์

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง

อุทยานแห่งชาติพุเตย ตั้งอยู่ติดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

รายชื่อหน่วยพิทักษ์ป่า

ชื่อเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	เนื้อที่ (ไร่)	ชื่อหน่วยพิทักษ์ป่า	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	พิกัด	หมายเหตุ
ห้วยขาแข้ง	1,737,587	ที่ทำการเขต	ระบำ	ลานสัก	อุทัยธานี	NT 343254	แผนที่ระวาง 1 : 50,000 4838 I 4839 I 4839 II 4839 III 4839 IV 4840 II 4840 III 4840 IV
		1.ซับฟ้าผ่า	ระบำ	ลานสัก	อุทัยธานี	NT 311170	
		2.ห้วยแม่ดี	แก่นมะกรูด	บ้านไร่	อุทัยธานี	NS 290796	
		3.กะปุกกะเปรียง	ระบำ	ลานสัก	อุทัยธานี	NT 250312	
		4.ไซเบอร์	ทองหลวง	ห้วยคต	อุทัยธานี	NS 459921	
		5.เขาบันได	แก่นมะกรูด	บ้านไร่	อุทัยธานี	NS 167885	
		6.กริ่งไกร	แก่นมะกรูด	บ้านไร่	อุทัยธานี	NS 210632	
		7.ห้วยยูยี่	แก่นมะกรูด	บ้านไร่	อุทัยธานี	NT 076078	
		8.องค์ทั้ง	แก่นมะกรูด	บ้านไร่	อุทัยธานี	NS 053630	
		9.วังไผ่	ระบำ	ลานสัก	อุทัยธานี	NT 418058	
		10.ห้วยอิชะ	ทองหลวง	ห้วยคต	อุทัยธานี	NS 480976	
		11.ห้วยน้ำคั้น	ระบำ	ลานสัก	อุทัยธานี	NT 195366	
		12.เขาเจ็ย	ระบำ	ลานสัก	อุทัยธานี	NT 360323	
		13.เขาปิ่นโต	คอกควาย	บ้านไร่	อุทัยธานี	NS 442845	
		14.ห้วยน้ำขาว	แม่ละมุ้ง	อุ้มผาง	ตาก	NT 059400	
15.บ้านกล้วย	องค์พระ	ด่านช้าง	สุพรรณบุรี	NS 365627			

		16.คลองเสลา	แก่นมะกรูด	บ้านไร่	อุทัยธานี	NS 305705	เพิ่มหลัง กย.2543 “ “
		17.ตะเพินคี	แก่นมะกรูด	บ้านไร่	อุทัยธานี	NS 308608	
		18.ทุ่งแฝก	ระบำ	ลานสัก	อุทัยธานี	NT 416234	
		19.เขาหินแดง					
		20.หนองอีปะ					
		21.ลอยน้ำ					

เส้นทางคมนาคม

ตั้งต้นจากจังหวัดอุทัยธานีผ่านอำเภอหนองฉางและอำเภอลานสัก ถึงหลัก กม.53 มีทางแยกทางซ้ายเข้าไปอีกประมาณ 14 กม. จะถึงที่ทำการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง รวมระยะทางจากจังหวัดอุทัยธานีประมาณ 90 กิโลเมตร

สถานที่และโทรศัพท์ที่สามารถติดต่อกับหน่วยงานได้

สำนักงานเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ตู้ ปณ. 70. ลานสัก จ. อุทัยธานี 61160

หมายเลขโทรศัพท์ 01-9725193 เวลา 08.00-16.30 น.